

ACC. N:R M. 12807 : 1-12.

Landskap: Småland Upptecknare: B. O. Bondesson, Lesjöfors
Härad: L. Möre Berättare: " " " "
Socken: Gullabo Berättarens yrke: folkskoll.
Uppteckningsår: 1953 Född år 1884 i Gullabo

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Allmogens sittmöbler. s. 1-12.
(teckningar)

Lu F 94.

Folklivsarkivet.Lund.

Härmed 12 blad.Teckningarna är väl
inte så förstklassiga och inte så
många heller.Någon pall har jag ej
ritat av.Skulle så önskas ~~kan~~ jag ju
sända teckningar därav separat.

Pallar förekom i olika konstruktioner
och för olika ändamål och av flera
storlekar. Lfs den 10/10 -53

Högaktningsfullt

M.12802

ACC. N:R M. 12807: /

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Bänkar.

Allmogens sittmöbler.

Till forna tiders möbler hos den fattigare befolkningen i Smålands skogsbygd hörde väggfasta bänkar och lösa pällar. De förekom i såväl kök som övriga rum. Den mindre bemedlade hade vanligen 1 rum och kök och ofta endast 1 rum som då fick tjäna som både kök och sovrum. Bönderna hade vanligen 2 eller tre rum och kök allt efter råd och lägenhet. Möblerna var enkla och hemgjorda och vanligen omålade. Det var fasta sittbänkar eller lösa pällar. De väggfasta bänkarna var som namnet anger placerade vid en vägg som då fick tjäna som ryggstöd. Pallarna var flyttbara och saknade ryggstöd. Till sittmöbler räknades även kistor med mer eller mindre konstrikt beslag och i vilka man förvarade sina värdesaker. De var försedda med lås, och nyckeln hade ägaren hand om.

Dessa nu nämnda inventarier hörde till de sittmöbler som bönder eller mindre jordbrukare och arbetare bestod sig med inom Gullabo socken under förra århundradets senare del. I och med att boningshusen moderniserades och byggdes om och försågs med källare under byggnaden och större och flera fönster med ljusare rum och tapeter på väggarna, vräktes den urgamla inredningen ut med möbler av ålderdomlig typ och ersattes med nya och mera praktiska .

Luf. 94
1

ACC. N:R M. 12807: 2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

~~ningarna i riket med möbler av äldre och nyare typ och ersattes~~
~~med nya och moderna möbler~~ I slutet av 1890-talet försvann en
mycket intressant byggnad från trakten. Det var en gammal loft-
stuga i Torhult i Gullabo socken. Den var flerhundraårig och den
siste ägaren hette Petter Karlsson allmänt kallad Snella-Pellen.
Han var slöjdare och träskomakare och hans hustru hette Stina.
Båda dog under 90-talet. Stugan som stod på ofri grund måste ri-
vas och flyttas. Den köptes av en handelsiderska Emma Svensson-
Pil, kallad Pil-Emman, i St. Glosebo. Hon lät riva stugan, och vad
som kunde användas till byggnadsvirke togs vara på och allt det
övrige blev bränsle. Det var Gullabo sockens äldsta byggnad och i
de kringliggande socknarna fanns ingen motsvarighet. Där inne kun-
de man finna såväl de väggfasta bänkarna som pallarna och sängar
som liknade en låda på fyra ben. En sådan säng stod alltid bäddad
och kunde inte skjutas ihop. Framme vid fönstret stod ett bord på
vilket maten sattes fram och i rummet för övrigt fanns pallar
och s.k. trindstolar med svarvade ben och rund svarvad sits. De
sakande ryggstöd vanligen, men det fanns sådana med ryggstöd också.
Som möbler i en dylik stuga från den tiden d.v.s. slutet av förra
århundradet kan man alltså nämna sängar med halmmadrass och dun-
kuddar med eller utan lakan, täcken och fällar och kavringar,
och som sittmöbler pallar, trindstolar, kistor och väggfasta bänkar,

2.

ACC. N:R M. 12807:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Som pojke var jag där inne för att köpa träskor av Petter Karlsson. Han låg då och vilade sig på en av de väggfasta bänkarna. Stugan var en s.k. loftstuga. Hur det såg ut uppe på loftet är inte bekant. Där var jag aldrig uppe. Även i andra gamla hus fanns inredning enligt gamla mönster med väggfasta bänkar och pallar och trindstolar. Det var huvudsakligen det stora köket som man kunde finna i somliga bondhem. Något särskilt högsäte med den benämningen har säkerligen inte existerat i bygden på mycket länge. Visserligen bjöd man gäster andra som kom på besök att "stiga fram och sitta ner" och ^{inte} bli kvar vid dörren där tiggare fick nöja sig med att stå.

Från och med mitten av förra århundradet började man att tillverka mera tidsenliga möbler. Men det var givetvis endast de mera välsituerade som kunde bestå sig med en sådan lyx. Hos den fattige dagakarlen och backstugusittaren fanns den gamla inredningen kvar ända fram till seklets slut. Så var förhållandet i många gårdar inom samtliga socknar mot blekingegränsen i Kalmar län. Det var de s.k. backstugorna som hade denna möblering och de gamla båtsmansstugorna. Samtliga är ~~vär~~ nu utan undantag nerrivna och för den skull måste en planritning grunda sig på minnet av en sådan. Nämnas kan följande med den gamla inredningen som fanns kvar under 1890-talet. Mörtastugan i Kroksmåla, Backa-

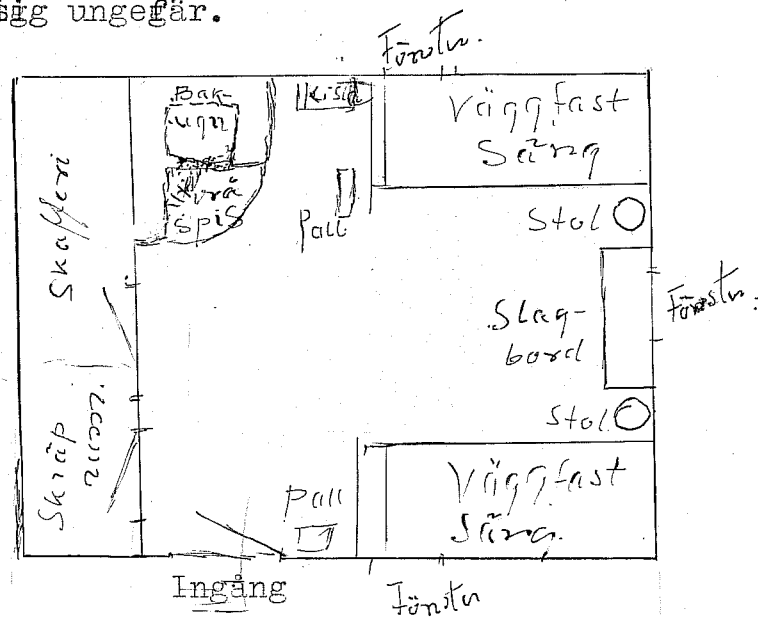
ACC. N:R

M. 12807:4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Jyssens stuga i Petamåla, Yxa-Marians stuga i Binnaretorp och många andra med liknande inredning. Mörta-Stugan var en ryggåsetug stuga. Här nedan en skiss av en sådan som den tedde sig mot 1890-talets slut.

Enkel skiss av Backa-Jyssens stuga i Petamåla sådan inredningen tedde sig ungefär.

En vår tog Backa-Jyssen och hans Kitta eller Kerstin en gris, som de hade inne i vrån vid spisen, där kistan hade sin plats. Kätten avbalkades och grisen trivdes bra. Utanför långväggen fanns en stång i stället för avtråde. Bredden på stugan var omkr. 5 m. och längden 6 a 7 m. Sängarna stod alltid bäddade och sänghästen höll sängkläderna på sin plats, så de inte ramlade i golvet.

ACC. N:R **M. 12807:5.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5.

Stolarna i hemmen var förr hemgjorda och hade för denskull olika utseende. Det har alltid funnits slöjdekunniga personer med fantasi i denna trakt och därför kunde man i hemmen träffa på s.k. allmogemöbler som var både vackra och välgjorda. Hos bönderna hade man bland de förmögnare finrum som användes endast vid kalas, begravning och bröllop och i det rummet hade man de finaste möblerna. Vad stolarna beträffar var dessa gjorda av någon hemmaslöjdare och var mer eller mindre konstfärdigt utsmyckade och vackert målade. Till interiören hörde även kistor av ek eller furu och fint beslagna och med kraftiga lås. Stolarna var placerade längs väggarna liksom soffor och bänkar. Till inredningen i rummet hörde även många gånger dragsängar och bord. Hos den fattige var alltsamman av tarvligare slag omålat och ~~och~~ ej alltid så välgjort. Såväl stolar som kistor och bord var uppställda längs väggarna av rummet. Bönderna hade stora och rymliga bostäder. Byggningen var många gånger i 3 våningar. Då saknades källarvåning, ty källaren låg utanför boningshuset och var nergrävd i någon backe. Det var först mot senare delen av 1800-talet som man byggde hus med källarvåning under själva byggnaden. De stora trevåningshusen hade alltför många rum och genomsnittsbonden i denna trakt hade inte råd att möblera upp alla rummen i sin stora byggnad. Det enda man gjorde för att

ACC. Nr M. 12807:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

utåt ge intryck av möblering var att man hängde upp gardiner för de fönster som vette utåt vägen och satte höga karmstolar eller stolar med höga ryggstöd för fönster för att ge sken av möblering av rummet. Det kunde för övrigt sakna alla andra möbler.

Att den ena eller andra stoltypen dominerade i en gård berodde i första hand på att ^{lika} ~~samma~~ snickare hade gjort den. Det förhöll sig nämligen så att vare slöjdare eller snickare hade sin egenart vid förfärdigandet av en stol eller annan möbel. Man kunde alltså se av föremålets form och utseende vem som var mästaren. Det var i detta fall liksom i tillverkningen av träskor, där varje träskomakare gjorde efter sin en gång invanda modell, lätt att gissa vem som var verkets skapare.

Den äldsta stoltypen fanns hos den gamle riksdagsmannen J. Jonasson i Gullaboås. Han dog 1895 och på auktionen efter honom såldes en del stolar från 1700-talets slut/(1781) stod på en/ med raka ryggstöd fint utsirade. Den stoltypen är nog den äldsta i trakten.

Längre fram på 1800-talet kom en stol med spjälor till ryggstöd. Den var visserligen mycket bearbetad men ej på långt när som den förstnämnde. Men det var inte heller gemene man som hade råd att skaffa sig en så dyr stol med så mycket arbete för framställningen av den. Den senare med spjälor som ryggstöd var rätt vanlig bland både allmogen och andra. Trindstolen med tre ben var också rätt vanlig. Den hade svarvad sits och svarvade ben. Den före-

6.

6

kom

ACC. Nr **M.12807: 7.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7.

med och utan ryggstöd, som i så fall var dette bågformigt. Det förekom även trindstolar med fyra ben. Trindstolen kunde även vara försedd med skruv, så den kunde höjas eller sänkas. Den var trebent. Gungstolar var inte så vanliga. Det fanns dock en och annan som hade en sådan gjord av hasselsprötar och riktigt sinnrikt gjorda. En och annan slöjdare var känd som en skicklig tillverkare av sådana gungstolar som var av betydligt äldre datum än den som sen kom att framställas under förra århundradets senare hälft. Den hade svarvade spjälar som ryggstöd och fasonerad sits med karmar. En känd snickare som kunde göra dylika mycket smäckra och välgjorda gungstolar var Erik i Ugglemad. Han var känd i trakten mot slutet av 1800-talet och i början av detta århundrade. Så kom de fabriksgjorda gungstolarna med spiralfjädrar. De tog inte fullt så stor plats som de hemgjorda och hade stoppad sits och stoppad ryggstöd. Det fanns både målade och på annat sätt ytbehandlade.

Yngre stoltyper.

När de fabriksgjorda pinnstolarna gjorde sitt intåg i bygden, då var det slut med stoltillverkningen för bygden slöjdare. En och var skulle ha de fabriksfabricerade även om de betydligt simplare än de hemgjorda. Stolar med rottingsits har förekommit både under förra århundradet och senare. Av den förra typen fanns hos denovannämnde riksdagsman J. Jonasson i Gullaboås.

7

ACC. N:R M. 12807: 8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Pallar.

Man använd^{de} pallar av olika slag och storlek och till skilda änd-
mål. Det var pallar med 4 ben såsom mjölkpallar och andra avsedda
att vrukas utomhus eller i brygghus. Det var i regel fyrbenta pal-
lar. De inomhus använda pallarna hade ben av brädtyp med olika
uttag för för pallbenen. Det var dels mindre s.k. fotpallar och
dels större, sittpallar. Själva sitsen var försedd med ett litet
hål eller en bredare öppning att bära i ~~den~~ man flyttade på den
Den med hål försedda pallen användes att sätta nystvindan i då
man nystade garn eller då man spiltade tutor. En sådan nystvinds-
pall var stadig och tyngre än den lilla lätta fotpallen.

Mjölkpallen som hade sin plats i fähuset hade fyra ben och urtag
i ~~sitt~~ sitsen för handen då man flyttade på den från den ena kon till
den andra. De pallar som används inomhus var av skiftande storlek
och utseende. Finare pallar var målade och var dessutom fint sni-
dade. Enklare pallar var omålade och förekom som bohag hos den
fattigare befolkningen. Naturvuxna pallar fanns i somliga hus. De
bildades av ett stycke av trädstammen och de avhuggna grenarna
som ben. Den fyndige och påhittige kunde fundera ut lustiga ting
av ~~ett~~ egendomligt växt träd. Därpå finns många exempel i denna
bygd och den som vill göra sig besvär kan hitta lustiga föremål
skapade av fantasifulla personer. Det kan vara pallar, stolar, do-
sor etc. och redskap av skilda slag.

ACC. N:R M. 12807:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

Nattstol kallades den anordning man kunde aptera till ett slags klosett att ställas in för att användas av någon sjuk. Det var en låg bordliknande stol liknande ett lågt bord med ett större hål i mitten och på fyra ben. En sådan nattstol användes endast vid sjukdom och då den behövande var oförmögen att gå ut. En stol på det hela taget lik den nu nämnde till konstruktion var gångstolen avsedd som hjälp åt barn som lärde sig gå. Barnet sattes då ned genom det nämnda hålet och hade stöd för armarna på bordskivan. För att hindra att stolen välte hade benen lutande ställning upptill och försågs med vridbara glidytor nertill. Dessutom förekom småbarnstolar. De liknade i stort sedd stolar avsedda för vuxna men var av mindre dimensioner. Av dylika fanns både med fyra och med tre ben. De sistnämnda var trindstolar. Utom de nu nämnda fanns det s.k. trappstolar med gångjärn. De bestod av två delar, den ena fällas ner vid nedre delen och bildade en trappa. Då den var uppfälld var den betydligt högre än andra stolar. Så var det den laggade stolen med ~~ned~~ nedre delen som en tunnare man kunde förvara en del saker. Sitsen bildade ett lock. En liknande stol kunde göras av en urholkad trästam. I de stora skogarna fanns förr i tiden då ännu inte skogsskötseln var så rationell. ^{Då} kunde man finna jättetallar som hade endast ytveden levande och med förmultnad kärna. En sådan ihålig tall kunde man göra en stol av om den sågades av i en viss längd för rygg-

ACC. N:R M. 12807:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

stöff och för sits. Dyliga inventarier är numera försvunna och står inte att uppbringa ens hos den fattige. Den kan nog knappast finnas i de numera så populära hembygds gårdarna.

Tillverkning.

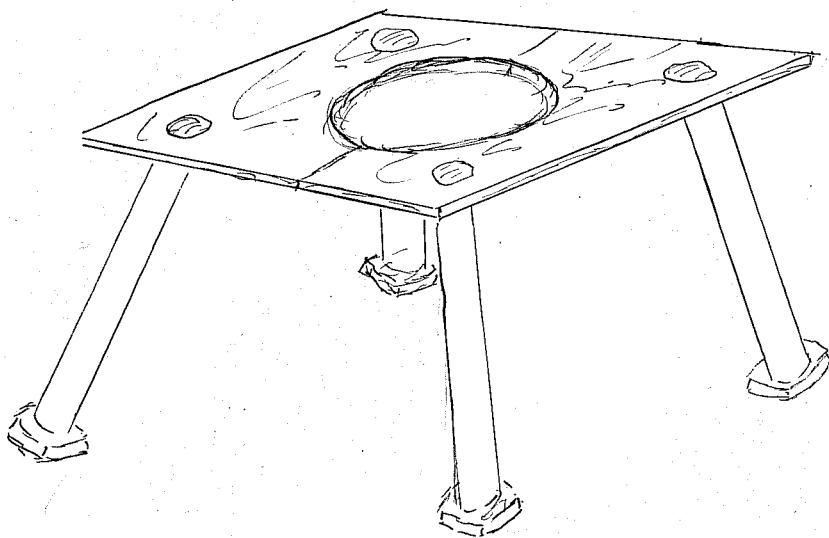
I äldre tid tillverkades alla möbler i orten av mer eller mindre skickliga snickare. En del kunde man köpa på marknader men då var det fråga om senare tiders alster från fabriker eller möbelsnickerier. Inom denna trakt har alltið funnits ryktbara hemmasnickare eller finsnickare. Somliga av dessa utövade yrket som hobby på lediga stunder, men andra hade det som yrke och levde därav. Att de signerade sina verk var nog brukligt i vissa fall åtminstone på ett inte synligt ställe genom att inuti en möbel skriva sitt namn eller initialer. Så kunde hända då det gällde en större möbel såsom chiffönje e.d. att stolar däremot utmärktes med mästarens namn e.d. var inte så vanligt. En framstående finsnickare i trakten var under senare hälften av förra århundradet Olof Pettersson i Hulebäck. De möbler som kom från hans verkstad var utmärkta för elegans i form och utförande. En annan var Aug. Pettersson i Kyrkebo och många andra. En och annan som bedrev finsnickeriet på lediga stunder kunde aldrig nå så långt som själva yrkessnickaren som hade tillgång till erforderliga verktyg för alla finessers utförande. Då möbelhandlare startade sina affärer i olika tätorter kom de gamla möbelsnickarna att

ACC. N:R M. 12807: //.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

~~att~~ bli överflödiga. Folk övergick till fabriksgjorda möbler av alla slag, och den gamle finsnickaren glömdes bort. Hans lärpojkar fick plats på fabriken och så var en kategori hantverkare försvunnen. I denna del av vårt land har i långliga tider haft folk som vida omkring varit känt som skicklia slöjdare och vars alster vunnit spridning vida omkring i både in- och utlandet.

Längd och bredd omkr. $\frac{1}{2}$ meter. höjden
50 a 60 cm.

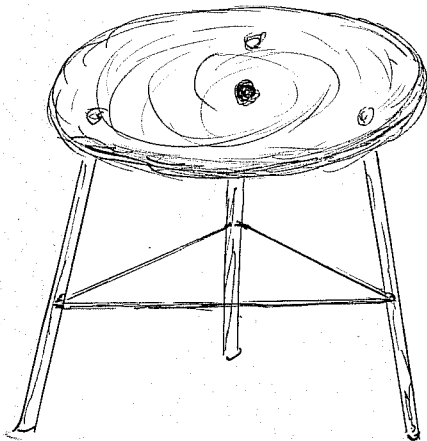

Gångstol med strävare på undersidan som sammanhöll de båda halvorna varav sitsen eller stolskivan bestod.

ACC. N:R M. 12807:12.

(Enklare teckning av tvenne stoltyper).

S.k. trindstol med svarvad sits och ett hål i mitten för nystvindan, då man bommade garn eller spiltade tutor. Denna stoltyp saknade ryggstöd och var rätt vanlig i bygden.

Trindstol med ryggstöd.

Denna stol hade ryggstöd med bredare sidosprötar halvrunda och de övriga helt runda svarvade. Sits och ben var också svarvade.

Dessa stoltyper var vanliga bland bönderna och backstugusittare under förra seklet. De var hemgjorda och prisbilliga. Sitsen var av al eller björk.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

12